

ció *terrae tuber*, ben natural perquè *tuber* també tenia en llatí el sentit de 'bony' en general: *terrae tuber*, en efecte, es troba en Marcial (13.50 tít.), i en Petroni, i en l'Edicte de Dioclecià, s'ha restituit *territuberum*, encara que el lapidaria només va escriure, distretament, *terriberum* (Niedermann, *VRom.* XII, 375).

Petroni (*Sat.*) l'usa com a insult de persona, menyspreant-la com a cosa insignificant, junt amb *mus* 'ratolí': «Recte, video te in publicum, mus, immo *terrae tuber!*» (LVIII, 5); igual ús insultant en el nap. *tar-tufolo* i Trieste *tartufo* (JBHofmann, *Lat. Umgangssprache*, § 82). Així compremem l'ús en el sentit de 'frase frívola, brometa nècia', i després 'burla', que va pendre *trufo* en oc. i cat. ant. L'evolució fonètica de TERRIT- en *tart-* és bastant normal i la segona -R- es dissimila en -L-.

En totes aquestes formes l'evolució de la terminació i de la ū és ben comprensible; també en el cors *tara-túbula*, -ulu, 'tòfona' (*ALCorse*; *WS* IV, 161). En canvi hi ha conservació de la vocal postònica interna, igual que en català, en una altra forma occitana: *tufero*, que el *TdF* dona com a llengüadocià; i encara s'acosta més a la nostra forma, un *tufeno* que el *TdF* dona en el Suplement remetent a *tufero*. Amb -n- és també forma llengüadociana dels Cevennes: a la vall naixent del riu Erau, *tufeno* a Valarauga i a St. André de Valborgne (Gard), i *tufero* a la Salle de St. Pierre (si bé Fesquet els dona com a «pomme de terre», *RLR* XXVI, 72). És clar que hi ha hagut avançament de l'accent a la síl·laba penúltima *túfera* > *tuféra*, *túfena* > *tuféna*, com és normal en els proparoxítons occitans, per la repugnància de la llengua oc. moderna pels esdrúixols.

La conservació de la postònica interna obliga, però, a postular una base TŪFARA amb A postònica: com vaig explicar a *Top. Hesp.* I, 255n.1; altrament la E, davant -R-, s'hauria perdut, mentre que una A es conserva, si bé tancada en e, en aquestes condicions (*pàssera*, *Vallcàquera*, *tàpera*); la A no ens sorprèn, puix que així com així es tracta d'una forma dialectal (segons ho prova la -F-) i estem en un cas semblant al de les formes vulgars *passar*, *carcar*, *ansar*, de l'Appendix Probi i de les llengües romàniques, o bé *LACARTUS per LACERTUS (veg. LLANGARDAIX).

Un altre detall fonètic d'evolució anòmala, el pas de *zera* a *zena*, es pot comprendre per la raresa de les terminacions en *zera* àton, mentre que les en *zena* són freqüents. Per aquesta raó JASSERA es canvià en *jàs-sena*; *almànguena* o *almàguena* (*Curial*), tot i ser *mà-gra* la forma del mot àrab (que altrament ha donat MANGRA); *cócera* CŪLCITRA es canvià en part en *cócena*, *albixera* en *albixena*; hi ha arag. *tàpana* en lloc de TÀPERA; TÁLVERA > TÁLVENA (*REW*, 8545c). El pas de *tòfena* a *tòfona* s'explica per la norma establerta a *LleuresC*, p. 200: en lloc del nom de la vila d'Òdona, antiga, prop d'Igualada, en el país es diu generalment *Òdona*.

Però fins i tot en aquestes formes llgd. *tufero* i *tufeno*, hi ha ü (= ū) en la síl·laba inicial, de manera que la ò anòmala de *tòfona* no es dona més que en català.

I no obstant ha de ser antiga, vist el seu caràcter general en la nostra llengua, i la impossibilitat de trobar-li una explicació dins la llengua moderna. L'explicació, que es presenta naturalment, és que així com la -F- de TŪFERA és deguda a un dialectisme itàlic, del grup osco-umbre o si es vol umbro-sabèllic, també ho sigui la Ó, majorment si també és dialectal la terminació -ARA en lloc de -ER(A) (tret osco-umbre o dialectal del Laci).

No hi ha dubte, de fet; que el mot pertany a l'arrel TEU- 'inflar-se', veg. els diccionaris comparatius i etimològics de Walde, Ernout-M. i Pokorny: ¹ que alterna amb TOU-, TU-, TŪ- segons les normes de l'apofonia indoeuropea. La darrera d'aquestes formes és la que apareix en el germ. *thüba* 'floc, plomall', 'bony de terra, pujolet', però més extensió tenen les formes TEU- i TOU-, representades en la major part de les famílies de la gran stirp. L'addició amplificadora -BH- que tenim en el tipus *tuber/tufera*, i la terminal -R(A) pot condicionar-ho tot plegat, i hi pot haver un joc d'influències entre les formes addicionades amb -BH- i les que tenen -R- de més a més.

La fonètica llatina no ens ensenya si en TŪBER es va partir de TEU- o TOU- o TŪ-; de tota manera les formes amb diftong abunden bastant més en totes les arrels que el grau fleble allargat ū. Ara bé, en els llenguatges del grup osco-umbre i sabèllic els diftongs restaven en part diftongs —osc ou—, però en part es reduïen a o, com en general en ombre i en parlars sabèllics; això sembla haver-se estès a part de l'osc i a diversos parlars intermedis, sigui en condicions d'extensió geogràfica o cronològica (de tot dona testimonis von Planta, *Gramm. d. oskisch-umbrischen Dialekte*, pp. 160-161 i 159); àdhuc es concebria que ò es produís per llatinització de l'ou foraster; una variant dialectal *TŪFARA, al costat de TŪFĒRA, és doncs una possibilitat definida i versemblant; llavors TUFERA seria una forma mixta, tal com *rūfus* 'vermell' concilia la consonant de l'osco-umbre *ro(u)fos* amb la vocal del romà *rūbus, com també hi va haver *rōbus*. És el que vaig admetre en una nota del *BDC* XIX (1931), 37-38.

Rohlf's (*It. Gramm.* I, 65), Lausberg, també jo (*Top. Hesp.* II, 36-38; *DECH* v, 678a7-29), anàrem, però, reunint tota una sèrie de mots provinents de proparoxítons, llatins, on la síl·laba tònica, en lloc de la vocal llarga de la llengua clàssica, presenta una vocal més oberta en llatí vulgar, com si hi hagués hagut un abreujament de la quantitat o bé substitució de ū per o o de ī per e. Hi pot haver entre ells alguns casos d'explicació heterogènia, i llur extensió geogràfica dins la Romània és vària: en uns, italiana; sovint del Mezzogiorno; en altres, de fora d'Itàlia: *cimicem* substituït allà per *çi-*, *ilicem* per *elice* quasi pertot, *lūridus* pertot reemplaçat per *lōridū*, hi ha *sūcidū*, *jūnice*, *frīgīdū*, *rūdera* en molts llocs (*frīgīdū* fins és molt majoritari). En fi, n'aplego bastants més encara en la nota de *Topica Hesperica*.

Ara bé, per a bastants d'ells l'explicació a base del vocalisme osco-umbre-sabèllic és impossible, en la gran majoria restaria hipotètica. La conclusió final, en tant